

AUTOBIOGRAFISCH LETTERKUNDIG LEXICON

(ALL, in opbouw) LUDO SIMONS

1.

BORGERS

Gerrit

(1917-1987)

Borgers leerde ik kennen in 1965, toen ik een baan als assistent in Leuven verruilde voor die van adjunct-conservator van wat nu het Letterenhuis heet. Borgers was toen conservator van het intussen eveneens – tot Literatuurmuseum – omgedoopte Letterkundig Museum in Den Haag. Hij kwam vaak, en graag, naar Antwerpen: hij vond er het materiaal voor zijn proefschrift over Paul van Ostaïen en maakte er afspraken met de nog levende tijdgenoten van de dichter – Gaston Burssens bijvoorbeeld. Borgers logeerde vaak bij Burssens, op de Antwerpse Linkeroever, en toen dat niet meer kon, overnachtte hij in een rendez-voushuis in de Blauwmoezelstraat, onder de toren van de kathedraal, want, zo leerde hij mij, 's nachts zijn die kamers vrijwel gratis. Ik leerde véél van hem. Voor mijn Nederlands was hij streng maar rechtvaardig. Ik zei hem dat ik

hem in een bepaalde zaak niet kon bijtreden. “Niet nodig”, zei hij, “het volstaat dat je mij bijvalt.” Was bijtreden dan geen goed Nederlands? Goed Nederlands wel, zei hij, maar geen algemeen Nederlands. Ik zei hem dat ik op de trein een boek had gelezen. “Dat is dan goed afgelopen”, zei hij. “Ik zit gewoonlijk *in* de trein.” Hij vertelde mij ook dat hij voor het museum altijd met de taxi reed. Borgers had namelijk geen auto. Hij had drie rijlessen genomen, zei hij, “en toen dacht ik: nou, de rest loop ik wel.” Aan goede invallen ontbrak het hem zelden. Toen we met drie busladingen van de Algemene Conferentie der Nederlandse Letteren voor de hekken van het paleis op de Dam stonden te wachten tot ons zou worden opengedaan voor de uitreiking van de Prijs der Nederlandse Letteren door koningin Beatrix, aan Marnix Gijsen in 1974, stapte hij op de *chefs de file* – Garnt Stuiveling, Albert Westerlinck – toe en vroeg argeloos: “Hebben jullie al gebéld?” Zijn *fin de carrière* als hoogleraar in Amsterdam was evenwel geen onverdeeld succes. Maar toen kruisten onze wegen elkaar niet vaak meer.

2.

CAUWELAERT

Frans van
(1880-1961)

Hoezo? De Antwerpse politicus en burgemeester? Jawel. Wie ben ik om R.F. Lissens tegen te spreken, als die hem in zijn handboek *De Vlaamse letterkunde van 1780 tot beden* opvoert als vertegenwoordiger van de politieke redekunst, naast drie priesters als representanten van de “gewijde welsprekendheid”? *Il fut un temps*, jawel, maar toch. Van Cauwelaerts *Verhandelingen en voordrachten* werden al in 1908 gebundeld (hij was toen 28); in de derde uitgave (1911) kondigde hij niet zonder trots al een tweede reeks aan. Op 3 augustus 1918 zat mijn vader, kanonnier bij het Belgische veldleger, in het Théâtre de la Reine in Hoogstade naast Van Cauwelaert, hoofdredacteur van het in Den Haag verschijnende weekblad *Vrij België*, bij de opvoering van *Starkadd* door het Fronttoneel onder leiding van Oscar de Gruyter; de mooiste brief bij het overlijden van mijn vader in januari 1948 kwam van de toenmalige voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Ikzelf heb hem nog éénmaal gehoord, in volle schoolstrijd, in 1955, zes jaar voor zijn dood. Hij sprak in Turnhout voor een zaal bomvol katholieke scholieren, de jongens boven, de meisjes beneden (of omgekeerd). Zonder één papertje en rechtstaande, en in plaats van “de wereld” zei hij “de weireld”. Onvergetelijk.

3.

CLAUS

Hugo
(1929-2008)

Claus zag ik voor het eerst op de begrafenis van Streuvels in Ingoogem, in 1969. Na de première van *Mira*, in maart 1971, was er een diner in de Villa Lorraine, op uitnodiging van Paul Vandenbussche, de toenmalige baas van de omroep, en Jan François, Streuvels’ uitgever. Omdat we snoek aten, maakte ik een ongepast woordspelinkje. Maar Claus zei die naam niets. Ik kon mijn faux pas goedmaken als voorzitter van de jury die hem in 1986 de Prijs der Nederlandse Letteren toekende. Zoals bekend was het verschijnen van *Het verdriet van België* in 1983 niet geheel onopgemerkt voorbijgegaan; in elk geval liet Walschap een van zijn bijdragen voor *Dietsche Warande & Belfort*, die hij altijd bij mij in de bus kwam stoppen, vergezeld gaan van een briefje met de woorden: “Er is, als ge ’t nog niet zoudt weten, een magnum opus verschenen: ‘Het verdriet van België’.” Voor de jury was de bekroning van Claus dan ook vanzelfsprekend; voor Hubert Lampo helaas niet, maar dat hebben we later uitgepraat, toen ik in 1992 enigszins gehavend uit Johannesburg was teruggekomen. In 1999 verscheen onder de titel *Als een oude Germaanse eik* een boek waar Streuvels niet goed uitkwam. Claus was er niet over te spreken. Even later zat in onze brievenbus een dik pak, door hemzelf besteld, want hij woonde toen net om de hoek, nog dichterbij dan Walschap. Het bevatte twee lijvige manuscripten, de eerste en de tweede versie van het scenario voor de verfilming van *De vlaschaard*. Er zat ook een

briefje bij: “Amice, indien je bezwarend materiaal nodig hebt om Ku Klux Klan-Spelers te honen, zul je misschien een paar adequate adjectieven vinden in bijgaande antikwarijssche tekst.” Met als postscriptum: “Dit cadeau geef ik mezelf en dus jou op mijn verjaardag, vandaag.” We schreven 5 april van het jaar 2000.

4.

CRAEYBECKX

Lode

(1897-1967)

Hoezo? De Antwerpse burgemeester en politicus? Jawel. Lode Craeybeckx, zeventien jaar jonger dan zijn verre voorganger (zie Cauwelaert, Frans van), heb ik niet één, maar vele malen gehoord. Op de 11 juli-vieringen in de Koningin Elisabethzaal sprak hij met zijn orgelende stem de “gestelde lichamen” toe; het mijne werd er koud van. Niet alles wat onder zijn naam verscheen, had hij zelf geschreven. Onder het trefwoord “Eekelers, Willem” in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (1973) staat zijn naam, maar alleen de laatste zin is van hem. Het artikel mocht één kolom vullen; Craeybeckx stuurde drie bladzijden memoires. Ik zat het opstel vertwijfeld te lezen, toen hij opbelde. De burgemeester van Antwerpen die mij opbelde! “Ik weet dat u met mijn bijdrage niets kunt aanvangen voor een encyclopedie”, zei hij, “maar ik heb mij laten meeslepen door mijn herinneringen.” Ik protesteerde, zei dat het een prachtige tekst was, vroeg of ik hem misschien wat mocht inkorten en enkele realia toevoegen: geboorte- en sterfdatum,

loopbaan, politieke mandaten en functies, specifieke verdiensten voor de Vlaamse Beweging.... Dat mocht, en ik hoefde hem de tekst níét opnieuw voor te leggen: hij vertrouwde mij. De burgemeester van Antwerpen die mij carte blanche gaf! Een groot man. Zijn toespraken schreef hij wél zelf. Wanneer een literator stierf, liet hij de boeken van de overledene uit de Stadsbibliotheek naar zijn kabinet op het Schoon Verdiep brengen, spreidde ze uit over zijn werktafel, bladerde erin, las hier en daar een stukje en begon te schrijven. Dan vloeiden zinnen uit zijn pen die je nu niet meer voor mogelijk houdt, maar die je herinnerden aan de grote orators uit de Latijnse handboeken, de Nederlandse bloemlezing *Zuid en Noord* en de *Modèles français* van het jezuïetencollege. Toen in april 1961 de kunsthistoricus, estheet en vrijgezel Jozef Muls stierf, sprak de burgemeester op het Schoonselhof de grafrede uit. Ze begon als volgt: “Toen het zeker was geworden dat in het huis van ingetogenheid en stille bespiegeling, dat Jozef Muls had uitverkoren om de zetel te zijn van de grote eenzaamheden, zijn *Rijk van de stilte* en van de lange geestelijke vruchtbaarheden, de Maretak te Kapellenbos, toen het zeker was geworden dat deze grote eenvoudige en met geestelijk goed zo rijk beladene zich langzaam voorbereidde, hij die zo vele tochten over dit aardrijk voltrokken had, op zijn laatste tocht, en bezig was dit te doen met de edele zachtzinnigheid en fiere gelatenheid die heel zijn leven had gestempeld, is er een eerbied en een wijding gekomen over hen die zijn naam noemden, want men wist dat de zachte, innige stem die zoveel lering en bezieling had gebracht, weldra voor immer zwijgen zou.” Alleen een koraal van Bach is nóg indrukwekkender.

5.

EGGINK

Clara

(1906-1991)

Een van de boeken die ik koester is *Leven met J.C. Bloem* van Clara Eggink. Ik kreeg het van de auteur met de opdracht: “Aan Ludo Simons toen hij promoveerde. Clara. 14 december 1977.” Daar was ik zeer trots op. Het is een wonderlijk boek, van een vrouw over een maatschappelijk onaangepaste dichter die de eerste en de laatste man in haar leven was geweest, terwijl ze intussen getrouwd was met een andere dichter (Jan Campert) en met een zakenman (de broer van Joris Ivens) en een relatie had met een neerlandicus, die later als hoogleraar de beste interpret en exegeet werd van Bloem, Guus Sötemann dus. Sötemann gaf in 1979 onder auspiciën van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen een historisch-kritische uitgave van Bloems verzamelde gedichten uit, het eerste deel van de reeks *Monumenta Litteraria Neerlandica*. Hij vroeg mij voor de Begeleidingscommissie van het project, waardoor Bloem de enige dichter is van wie ik alle verzen in alle varianten heb gelezen. De kennismaking met Clara Eggink was fascinerend. Ik mocht haar interviewen voor het programma *Curriculum* van de Vlaamse televisie. Ik vroeg wat haar lievelingsgedicht was in het oeuvre van Bloem. ‘Grafchrift’, zei ze zonder aarzelen. Ik verzocht haar om het voor te lezen. Dat deed ze: “Een naamloze in den drom der namelozen”, drie strofen, waarin Bloem zich tot op het bot analyseert: “Wie van die hem vergaten of verdroegen / Ontwaarden

uit hun veilige bestek / De schaduw van twee vleugels, die hem joegen, / Den fellen klauw in zijn gebogen nek?” In haar boek schrijft ze dat ze pas laat het juiste antwoord had gevonden op de vraag die haar weleens was gesteld, waarom ze eigenlijk ooit als jonge vrouw met de twintig jaar oudere Bloem was getrouwd: “Hij was de eerste man die me niet verveelde.” Ik dacht aan Ulrike von Levetzow, die zeventien was toen de oude Goethe haar ten huwelijk vroeg. Ze weigerde, en werd 85 zonder ooit te trouwen. Op de vraag van een vriendin waarom ze nooit een andere vrijer had genomen, antwoordde ze: “*Ich hätte mich zu sehr mit ihnen gelangweilt.*”

6.

GILLIAMS

Maurice

(1900-1982)

All the world's a stage, en Gilliams speelde daarin met brillen twee rollen: die van causeur en die van poseur. Daarnaast was er ook nog de échte Gilliams, die huiveringwekkende verzen schreef zoals “De stenen engel aan de Cathedraal / heft zijn balans te middernacht voor die bezwijken. / Het heir der luizen kraakt, de katten zijken / in kromme gangen waar geen tocht door jaagt.” De causeur sprak met een licht aangezet Antwerps accent, de poseur met een naar Haagse geaffecteerdheid neigende lippentuiting. Als hij het had over levende collega's, was meestal de causeur aan het woord; de poseur sprak bij voorkeur over zijn lievelingsdoden. Ik

kende hem nog niet goed genoeg toen ik hem vroeg waarom Louis Paul Boon geen lid was van de Academie. Ik besepte niet dat de vraag alleen al een belediging was van de Hoge Instelling. “Den Boeën”, zei hij, “da’s *basse classe*.” (Even genadeloos liet hij zich uit over “den Braem”, die voor zijn deur de Antwerpse politietoren had neergepoot en dan het lef had België “het lelijkste land ter wereld” te noemen.) Toen hijzelf baron werd, in 1980, ervoer hij dat als het herstel van een weeffout in zijn voorgeslacht. Omdat een Porsche te duur was, reed hij met een Karmann Ghia. De dichter van de traagste verzen uit de Nederlandse letterkunde – “Zij droeg de lamp achter de waterlissen” – in een sportwagen, die dan ook nog eens in de marmeren gang van de Gentse Academie werd gestald als ware het een karos! Toen Gilliams stierf, wilde hij vanzelfsprekend met kerkelijke luister begraven worden. Een benepen Antwerpse politicus sprak er enkele dagen later bij de opening van de Boekenbeurs schande van. Gelukkig hoorde Maurice het niet meer.

7.

REVE
Gerard
(1923-2006)

Reve was bijna zeventig toen hij in Machelen aan de Leie, nabij Deinze, kwam wonen. Waarom Reve naar België verhuisd was? “In België is het altijd mooier weer”, vertelde hij in het dagblad *Trouw* van 3 september 1998. Bovendien had Maria, alias Onze Lieve Vrouw, een voorkeur voor het Belgische

luchtruim, dat was uit haar menigvuldige verschijningen hier te lande genoegzaam gebleken. Het huis waar hij en Matroos Vos hun intrek namen, kende ik goed, en de voormalige bewoners ook. Het was een groot huis, zo zei Reve aan de journalist, want de arts die er had gewoond, “had veel ruimte nodig voor zijn auto, zijn huis en zijn praktijk. En dan had hij ook nog een ruimte waar hij de patiënten kon schoonmaken. De patiënten waren boerenmensen, die zaten behalve onder het bloed ook nog onder de modder. Als alles achter de rug was, had hij een speciale deur voor de patiënten om weer te vertrekken. Dan konden ze naar buiten gaan, en rondkijken, of niemand ze zag. Want als iemand te weten kwam dat ze bij de dokter waren geweest, werden ze misschien ontslagen.” Er klopte níets van, maar het was een prachtig verhaal. Volgens een medewerker van het gedistingeerde blad *Esquire*, die in maart 1994 in Machelen op verkenning was geweest, had de dokter bovendien in de grote tuin “een schrijvershut laten bouwen voor zijn literaire dochter”. Ook dat had gekund. Met enige empathie las ik in *NRC Handelsblad* van 9 maart 1996, in uittreksels uit Reves dagboek, het verhaal van zijn vier poezen; de jongste heette Broertje, maar Matroos Vos noemde haar Leentje. Leentje en een andere poes, die volgens Reve Sneeuwwitje heette, maar door Matroos Vos Marc werd genoemd, waren katholiek, terwijl de twee andere poezen dat niet waren. Toch was Reve aan alle vier even gehecht: “O, welk een liefde en begrip ontvangen wij van deze vier montere trippelaars op onhoorbare voetjes!” Bij een gemeenschappelijke kennis hadden mijn vrouw en ik met de beide heren een avond doorgebracht; de schrijver had er voorgelezen uit zijn nog ongepubliceerde roman *Het boek*

van violet en dood. Hij vroeg mij om raad over een boek van Schopenhauer, dat hij gelezen had en ik niet, en over de sprookjes van Grimm, die ik ook gelezen had, maar waarvan hij een hem dierbare editie kwijt was. Hij zette zijn desiderata nog eens uiteen in een brief van 22 mei 1995, onder het motto: “in re: Alles voor Maria!”. Hij schreef: “Binnen afzienbare tijd zullen al die boeken uit de openbare bibliotheken verwijderd worden. (...) Er verdwijnt veel in 45 jaar: bibliotheken van kinderziekenhuizen, jeugdverenigingen, scholen, alles gaat tegen de grond, meestal met het gehele archief. (...) Wat mijn moeder bewaard had, gooide mijn vader na haar dood weg, en ik heb slechts een paar dingen kunnen redden. (Lam Gods, ontferm U.)” En in een brief van 13 juli 1996 voegde hij daaraan toe: “Van een scholier hoorde ik dat de bibliotheek van de grote stad Deinze (vol kunstzinnige activiteiten en sleutelclubs) alle Nederlandstalige boeken in de ‘oude spelling’, dus van vóór de oorlog 40-45, op zolder heeft gezet, maar nog niet heeft laten vermalen. Wij zijn als gras, dat gist’ren was, en morgen hooi is op den tas. (Uit Valerius’ Gedenck-klanck).” Ik heb er de bibliothecaris van Deinze niet op durven aan te spreken.
